

Inhoud

Inleiding

7

Socialisatie, performativiteit en historische antropologie [8] *Publiek, privé, individu* [11] *Bronnen* [12] *Periodisering* [16] *De opzet van dit boek* [17]

HOOFDSTUK 1 Brieftheorie

21

1.1 Inleiding [21] 1.2 Etiquette- en brievenboeken als bron [22] *Relatie tussen voorschrift en praktijk* [22] *Functie van brievenboeken* [24] 1.3 Brieftheorie [25] *Retorica* [25] *Gellert en het concept natuurlijkheid* [26] *Natuurlijkheid in Nederland* [28] 1.4 Invulling van de brieftheorie [33] *Vrouwen als briefschrijfsters bij uitstek* [33] *Egocentrisme en privé-sfeer* [35] *Leermethode van schrijven* [38] *Soorten brieven* [40] *De 'uitwendige inrigting van den brief'* [41] 1.5 Beroemde briefschrijvers als model [43] *Nederland* [43] *Buitenland* [47] 1.6 Conclusie [50]

HOOFDSTUK 2 Dagelijkse correspondentie

53

2.1 Inleiding [53] 2.2 Schrijfmateriaal en ruimte om te schrijven [54] 2.3 Post [59] 2.4 Talen [64] *Frans* [64] *Latijn* [71] 2.5 Aanhef, ondertekening en postscriptum [72] *Aanhef, aanspreektitels, ondertekening* [72] *Aanspreektitels in en na de Bataafse tijd* [77] *Brieven van ondergeschikten* [77] 2.6 'Le stile c'est l'homme' – stijl [79] *Stijlvoorbeelden* [79] *Stijl in praktijk* [79] 2.7 Thema's en taboes [84] *Standaardonderdelen van de brief* [84] *Nieuws en het familieleven* [85] *Mode, zaken en ziekte* [86] *Politiek* [88] *Religie* [88] *Tussen thema en taboe: verlovingsen, roddels en conflicten* [90] *Emoties* [91] *Egocentrisme* [96] 2.8 De ontvangst van de brief [97] 2.9 Conclusie [99]

HOOFDSTUK 3 Kinderbrieven

103

3.1 Inleiding [103] 3.2 Leren brieven schrijven [105] *Huisleraren en scholen* [105] *Leren lezen en schrijven in het gezin* [109] *Stijlverbetering door familieleden* [110] 3.3 Vertrouwelijkheid, natuurlijkheid en individualiteit [114] *Brievenboeken over stijl* [114] *Een nieuwe pedagogiek* [116] *Het ideaal van vertrouwelijkheid* [117] *Natuurlijkheid* [124] 3.4 Karaktervorming [127] *Schrijft moeder of vader de kinderen?* [129] *Heimwee* [131] *Correspondentie als maatstaf van ontwikkeling* [134] *Ceremoniële brieven van kinderen* [135] *Gelegenheidsbrieven van volwassenen aan kinderen* [137] *Kinderbrieven en religie* [139] *Gender* [141] 3.5 Conclusie [143]

HOOFDSTUK 4 **Adolescentenbrieven** 145

4.1 Inleiding [145] 4.2 Van schooljongen tot student [147] *De be-
lijdenis als rite de passage* [147] *De correspondentie tussen Paul en Am-
brosius Hubrecht* [149] *Het Latijn* [153] *Spreektaal en studententaal* [154] *Studentengedrag* [157] *Broederlijke, openhartigheid en vriendschap* [159]
4.3 Adolescentenbrieven en gender [164] *Gender en vriendschap* [164] *Het uiten van mannelijkheid en vrouwelijkheid in brieven* [173] 4.4 Ver-
loving [177] *Hofmakerij en accès* [177] *De verloving van Pieter Hubrecht
en Abrahamine Steenlack* [179] *'Notre fatable engagement': de verlovings-
correspondentie van Otto Hora Siccama en Pietje van Capellen* [182] *De
inhoud van de verlovingscorrespondentie* [186] *Verlovingsbrieven en de
schoonfamilie* [191] *Samenvatting: de functie van verlovingscorrespon-
denties* [194] 4.5 Conclusie [197]

HOOFDSTUK 5 **Gelegenheidsbrieven** 199

5.1 Inleiding [199] 5.2 Communicatiemiddelen en -gebruiken [200] *Aan-
zeggen* [200] *Gedrukte en geschreven berichten* [202] *Advertenties*
[203] *De juiste conventie* [205] *Kritiek op gelegenheidscorrespondentie:
rouw brieven* [207] *Kritiek op gelegenheidscorrespondentie: nieuwwjaars-
wensen* [208] 5.3 Inhoud van gelegenheidsbrieven [210] *Verjaar-
dagsfelicities* [210] *Huwelijksfelicities* [212] *Geboortefelicities* [213] *Nieuwjaarsbrieven* [214] *Uiterlijke conventies van rouwcirculaires en con-
doleancebrieven* [215] *De inhoud van rouwcirculaires en condoleance-
brieven* [217] 5.4 De functie van gelegenheidscorrespondentie [224] *Versterken van de vriendschapsbanden en disciplineren* [224] *Mannen als
afzenders* [225] 5.5 Oprechtheidscultus [227] 5.6 Conclusie [234]

Conclusie	237
Noten	243
Bijlagen	271
Bronnen en literatuur	281
Register	293